

TANÁRTÍPUSOK.

A karakterológia és a tipológia iránt napjainkban igen nagy az érdeklődés. Ez mindenestre előmozdította fejlődésüket, de vannak az ilyen tudományos divatoknak káros melléktermékei is. Elsietett következtetések, téves általánosítások, kritikátlan túlzások annál könnyebben előfordulhatnak, mert a felkapott tudományokat sok hozzá nem értő, kellően nem képzett egyén is iparkodik művelni.

A típusrajz már magában is csábít az általánosításra és a túlzásra. A típusok megrajzolásában annyira kiemelik a jellemző vonásokat, hogy a többi tulajdonságok szinte elvesznek mellettük. Úgy tűnik fel, mintha a különböző típusoknak csak eltérő vonásaik lennének, pedig talán többségben vannak a közösek, a megegyezők. Bármely téren aránylag elég ritka a tiszta típus, téves általánosításba eshetünk tehát, ha azt hisszük, hogy az egyéneknek típusokba osztásával mindegyikre az összes típusvonások alkalmazhatók.

A legtöbb ember hajlandó a típust jellemző vonásokat túlozni és a típusrajzot karikatúrává torzítani. Így mennek át a köztudatba a különböző típusokról az erősen elrajzolt képek. Hajlandók továbbá mindenkire ráhúzni a típusnak összes vonásait, pedig azok valamennyien egyszerre senkin sem találhatók meg.

A tanárról alkotott kép is rendszeren ilyen elrajzolt formában jelentkezik. Ha a valóságnak megfelelően akarjuk megalkotni ezt a képet, óvatosan kell eljárni és kerülnünk az elsietett általánosításokat.

Ha a tanártípusokat akarjuk megrajzolni, akkor azokat a vonásokat keressük, amelyekben a tanárok egymástól különböznek, amelyek alapján tehát a tanáregyeniségeket csoportokba sorozhatjuk. Mielőtt azonban ezeknek vizsgálatához fogzánk, a tipikus tanár jellemrajzát kíséreljük meg felvázolni, vagyis azoknak a jellembeli sajátságoknak megállapítását kíséreljük meg, amelyek a legtöbb tanárban megtalálhatók, viszont másokban kevésbé vannak meg, tehát azokat, amelyekben a tanár más foglalkozásúaktól különbözik.

Bizonyos, hogy a társadalmi helyzet, a foglalkozás kifejleszt az emberekben egyes jellemvonásokat. Az alapkaraktert nem változtatja meg, hanem csak másodrendű, leszármazott sajátságokat termel ki. A jellemnek éppen ezek az eredeti vonásai teszik majd azokat a különbségeket, amelyeket ugyanazon társadalmi osztály

vagy foglalkozási ág egyedei között találunk és amelyek alapján típusokba oszthatjuk őket.

Vizsgáljuk tehát először a tanártípust, keressük azokat a jellemvonásokat, amelyek általában megtalálhatók a tanárokbán. A tanár társadalmilag az úgynevezett középosztályhoz, ennek magasabb képzettségű, egyetemet végzett részéhez tartozik, tehát magától értetődik, hogy sok olyan vonást találunk a tanárokbán, amelyek a főiskolai képzettségű középosztályt jellemzik, viszont ezt az osztályt más társadalmi rétegektől megkülönböztetik. Ezeket a vonásokat, amelyek általában a művelt középosztályt jellemzik, itt külön nem tárgyaljuk.

A tanártípusnak — mint bármely más pályának, hivatásnak megfelelő típusnak — kialakításában szerepe van részint a pályaválasztás alkalmával működő kiválogatódásnak, részint pedig a foglalkozás, a környezet jellemalakító hatásának.

A tanár, ugyanannak az emberi társadalomnak sokféle egyedeiből kerül ki, épúgy, mint az ügyvéd, orvos, katonatiszt stb. A kiválasztódásnak annyiban van szerepe, hogy általában más lelki sajátságokkal bíró egyének választják az egyik, ismét mások a másik pályát. Valamely pályára való hivatás, kedv már bizonyos lelki sajátságokat feltételez.

A tanári hivatás két különböző forrásból eredhet: az egyik az elméleti tudományok iránt való vonzódás, valamely tudományág iránti érdeklődés, a másik pedig a pedagógiai hajlam, a gyermekek nevelésére, oktatására való hivatottság érzése. Emellett természetesen egyéb indító okok is szerepelhetnek; mások rábeszélése, gyorsabb elhelyezkedés reménye. Viszont eltéríthet valakit a tanári pályától — habár kedve és hivatása volna reá — más pályán való jobb előmenetelnek, kedvezőbb anyagi helyzetnek reménye.

A pályaválasztást a háború előtt inkább irányította a kedv, a hivatásérvés, mert akkor minden pályán elég könnyű volt az elhelyezkedés, mindegyik megadta a tisztességes megélhetést. Ma sokkal inkább működnek külső, a hivatással kevésbé összefüggő körülmények. A legtöbb középiskolát végzett ifjú aszerint választja meg további tanulmányainak irányát és így pályáját, hogy melyiken van kisebb zsúfoltság, vagy melyiken remélhet apja vagy valamelyik pártfogója révén hamarabb elhelyezkedést. Ez is egyik oka annak, hogy ma kevésbé és kisebb számban találunk az egyes foglalkozási ágakban kifejezett típusokat: kevesebb a tipikus tanár, a tipikus ügyvéd vagy katonatiszt, mert a hivatottságnak említett kiválogató hatása nem érvényesül annyira, mint régebben.

A tanári pályának az egyéniséget alakító hatásai közül főképen kettőt említhetünk meg. Az egyik leginkább azoknál szerepel, akik tudós hajlamúak, nagyon szeretnek szaktárgyukkal foglalkozni, elmélyednek tudományáguknak művelésében. Ha produktív tehetségük van, alkotó munkát végeznek; ha ilyennel nincsenek megáldva, szorgalmasan tanulmányozzák tárgyukat,

sokat foglalkozna a szertárakban, gondosan gyűjtik a növényeket, ásványokat, nagy kedvvel kísérleteznek. Ez a munka többé-kevésbé elméletivé, egyoldalúvá teszi, a nyilvános élettől, a társadalmi szerepléstől elidegeníti őket. Az a bizonyos tanári szórakozottság, félszegség, amelyet mint egyik nagyon jellemző vonást unos-untalan, sokszor erősen túlozva hallunk emlegetni, innen származik.

A másik alakító tényező az iskola. A tanár hivatásának gyakorlása közben állandóan gyermekek között van, tehát olyanok között, akik szellemi fejlettség tekintetében nála alacsonyabb fokon vannak. Oktat, ismereteit közli, magyaráz, tanítványainak feleleteit, dolgozatait felülbírálja. Ő a legfőbb tekintély, aki a fölmerült kérdésekben dönt. Nem azért, mert hatalma van, hanem, mert minden valamirevaló tanár szaktárgyának ismeretében annyira felette áll tanítványainak; hogy ez a tekintély magától értetődő.

Ehhez a szellemi fölérendeltséghez még az erkölcsi fölérendeltség is hozzájárul. A tanár a fegyelmező és ítélkező hatalom is, mégpedig a mindennapi apróbb esetekben a legfelsőbb fórum.

Ez a helyzet hosszabb időn keresztül kitermelhet egyesekben bizonyos oktató hangnemet, ítélkező hajlamot, ami a felnőttekkel való együttlétben is megnyilvánul. Másokban ellenben ennek éppen ellenkezőjét; az ilyenek a felnőttek társadalmában egy kissé félszegen viselkednek, feszélyezve érzik magukat.

A tanár az iskolában a tanulók között állandóan a nála fejletlenebb, alacsonyabb szellemi színvonalon levők legfelsőbb irányítója. A diákok ugyan éles megfigyelői és még élesebb bírálói a tanároknak, de ennek a bírálatnak nem igen adhatnak törvényes formák között megnyilvánulást, nem mondhatják el nyíltan észrevételeiket. Maguk között annál inkább megtárgyalják a tanároknak minden apró sajátságát, nem a tárgyilagos bírálat, hanem a derűs vagy a rosszakaratú karikatúra alakjában. Ez azonban nem igen jut a tanárnak tudomására, vagy ha mégis, nem annyira önvizsgálatra, mint inkább a serdületlen kritikások megrendszabályozására indítja.

A tanárnak tanítványaihoz való viszonya kevésbé kívánja meg a hozzájuk való alkalmazkodást, véleményüknek figyelembe vételét, mint ha állandóan egyenlőrangú, felnőtt emberekkel érintkezne. Így jobban kifejlődhetik benne némi különös módor, megmaradnak egyéniségének bizonyos szegletességei, amelyek a felnőttek körében lecsiszolódnának.

Igy alakultak ki nálunk is a régebbi időkben azok a jellegzetes tanáregyéniségek, akikről az idősebb nemzedék annyi érdekes adomát tud mondani. Az akkori viszonyok között, amikor minden tanár majdnem teljesen függetlenül, saját ösztönszerű megérzése vagy belátása szerint végezte iskolai munkáját, sokkal inkább lehetséges volt ez, mint manapság, midőn a módszeres kiképzés meg az iskolai hatóságok állandó irányítása és ellenőrzése lecsiszolja ezeket az erősen egyéni vonásokat.

Vannak esetek, amikor a tanárban hivatásának gyakorlása kedvezőtlen jellemvonásokat hozhat létre. A tanárnak állandóan fegyelmennie kell a tanulókat, folyton a tanulásra, figyelemre serkentenie őket. Ha nem tud pusztán megjelenésével tekintélyt kivívni magának, ha nem nyeri meg őket, ha nem találja el azt a nyugodt, fölényes, jóakarátú hangnemet, amely a gyermekek vezetéséhez szükséges, könnyen létrejöhet bizonyos kellemetlen feszültség közöttük és a diákok között. Ez utóbbiak minden szavára, tetteire daceal felelnek. Valami lappangó, de annál szívósabb rosszindulat fészkei be magát lelkükbe. Mindent elkövetnek, hogy bosszantsák, a tanítást zavarják, nevelő és oktató tevékenységét megghiúsítsák. Ha a tanár idegei ezt nem bírják, haragos kiféréseit a tanulók alattomos, sokszor pedig nem is valami jól titkolt derűvel fogadják és annál inkább igyekeznek minduntalan felbosszantani.

Ilyenkor mutatkoznak az osztályon a tömegléleknek annyi-szor emlegetett alacsonyabbrendű indulatai. Egyenkint nem mernek a tanárral szembeszállni, de az osztály együtt annyi kisebb-nagyobb komizságot követ el, hogy a tanárt állandó ingerültségben tartja. A tanár kísérletei, hogy kedvezőbb légkört teremtsen, hogy jóindulatával eloszlassa a tanítványok ellenséges hangulatát, gyakran szomorú kudarcra végződnek. Jóakarátát, enyhébb bánásmódját gyengeségnek nézi az osztály. Helyzetének nehézségét fokozza, hogy manapság erélyesebb eszközökhöz nem igen nyúlhat, a tanulókat az iskolai szabály, a közvélemény sokkal inkább védi, mint a tanárt.

Ha a tanárnak nem sikerült ezt a lelki feszültséget, amely közte és az osztály között van, ügyes pedagógiai tapintattal megszüntetni, ha nem tudja az osztályban megnyilvánuló tömeglelket könnyebben kezelhető egyéniségekre szétbontani, egészen természetesen kifejlődik benne az elkeseredés, állandó ellenséges indulat diákjai iránt. Most már nemesak ezeken múlik, hanem a tanárnak lelkületén is, hogy az a bizalmas kapcsolat, a szeretet, amely a neveléshez szükséges, nem jöhet létre. Az ilyen tanár szerencsétlenné éri magát, napról-napra fokozódó keserűséggel lépi át az osztály küszöbét. Valamit kezdetben elhibázott, talán nem is tudja, mit. A hiba nem volt nagy, de vele megindult a rossz vágányon és most már nehéz, talán lehetetlen a visszatérés.

Ez a helyzet, ha hosszabb ideig tart, meghonosítja a tanár lelkében a rosszindulatot, a bosszúvágyat a tanítványok iránt. Elkeseredett, meghasonlott emberré teheti, megfoszthatja attól a lelkülettől, amely a neveléshez szükséges. Ez a — szerencsére a valóságban ritkán előforduló — típus szerepel néha az irodalomban, mint majd a következőkben látjuk.

Ha a tanártípust vizsgáljuk, mint az eddig mondottak is mutatják, nem találunk olyan kirívóan éles jellemvonásokat, amelyek a más hivatású, foglalkozású egyénektől megkülönböztetnék. Ugyanazokat a lelki alkatokat leljük fel közöttük is,

mint a többi emberekben, csak ezeknek a jellemvonásoknak megnyilvánulási módja lesz más a tanári hivatás gyakorlása közben.

Természetesen közöttük is, mint bármely más foglalkozású társadalmi rétegben, vannak értékes és kevésbé értékes, hivatásuk magaslatán álló, kiváló egyének és szürke átlagemberek vagy éppen olyanok, akik ellen súlyosabb kifogások is tehetők. Azok az ítéletek, amelyek általában „a tanárokról” szólnak, legtöbbször hibás általánosítások eredményei.

Találunk azonban néhány kedvező tulajdonságot, melyet nem nagyon szoktak emlegetni. Többek között az önzetlenséget, az idealizmust. Hány tanár műveli nagy lelkesedéssel szakmáját, érdeklődik a nevelés kérdései iránt, anélkül, hogy ezért akár erkölcsi, akár anyagi előnyt várna. Nagy erőfeszítéssel iparkodik tanítványaival eredményt elérni, törődik velük az iskolán kívül is, eszközöket keres nélkülözéseik enyhítésére és még azután is, hogy az iskolából kikerültek, fenntartja velük a kapcsolatot, érdeklődik további sorsuk iránt. A kulturális munkából is kiveszi részét. Talán senki sem vállal olyan magától értetődően annyi ingyenmunkát, nem áldoz annyit szűkös anyagi viszonyai mellett könyvekre, folyóiratokra, mint a tanár.

Ha azt vizsgáljuk, milyen képet alkot magának a tanárról a közvélemény, az irodalom és a napisajtó, azt találjuk, hogy ez a kép nem valami kedvező és nem felel meg a valóságnak. Csak példakép említünk néhányat. Mann Henrik *Professor Unrat* című regényében valóságos szörnyeteget fest. Ernst Ottónak *Flachsmann als Erzieher* című komédiájában a főhős szintén csupa ellenszenves vonásokból van összeszerkesztve. Néha, mint a fentebbi példákban, rosszindulatú, lelketlen alakot rajzolnak a tanár személyében, aki gyönyörűséget talál tanítványainak kínzásában. Jobb esetben ügyefogyottnak, egyoldalúnak, korlátoznak festik, szóval bohózati alakot csinálnak belőle, a valószerűség határát is erősen túllépi, mint például az *Iglói diákokban*. Itt-ott éppen ellenkezőleg erősen idealizált tanáralakot szerepeltetnek, aki szinte emberfeletti magasságból néz alá, mindent megért és mindent megbocsát, határtalan türelemmel és szeretettel van tanítványai iránt, de nem tudja titkolni megvetését az iskola intézménye, a többi tanárok és az egész hivatalos pedagógia iránt. Ilyen például Ernstnek előbb említett komédiájában Flemming tanár. Ezek a kivételesen tökéletes lények csak arra valók, hogy annál szembetűnőbb legyen a többinek rosszindulata és rövidlátó együgyűsége.

Azok az írók, akik csak úgy mellékesen említenek meg tanárokat műveikben, szintén legtöbbször bizonyos lenézéssel szokták ezt cselekedni.

A közvélemény is sok kifogást talál a tanároknak; hamar kész nemcsak vádló, hanem szigorú bíró szerepében fellépni, ha valami iskolai ügy szőnyegre kerül.

Miben kell keresnünk ennek az okát? A felnőtt emberek a tanárokról alkotott képet rendszeren diákkorukból hozzák maguk-

kal. Akkor mint alárendeltek állottak szemben a tanárokkal, elnyomott, kellemetlen érzelmeiket élük ki később öntudatlanul a tanárokról festett kedvezőtlen képekben. A diákoknak még nincsen annyi emberismeretük, hogy a tanáraikat kellőképpen meg tudnák ítélni, a jellemükről alkotott kép rendesen nem a valósággal egyező, hanem naiv, kezdetleges, a színeket hozzá az érzelmek szolgáltatják. Ez a kép — némi változtatással — a felnőtt korban is megmarad. Innen van a primitív egyszerűsítés a jellemfestésben; az egyik angyalian jó, a többiek pedig gonoszak vagy együgyűek.

De van egy más ok is, ami miatt a tanárok a legtöbb esetben kedvezőtlen megítélésben részesülnek. A tanártól hivatása is, az emberek is többet követelnek, mint amennyi az átlagemberben megtalálható. Nevelni és oktatni nehéz feladat, az eredmény nemcsak a tanártól, hanem a tanítványoktól is függ. Tudjuk nagyon jól, hogy a nevelhetőség erősen korlátok közé van szorítva. Neveléssel elérhetünk valamit, de nem mindent. Tehetségtelen gyermekből tehetségeset senki sem tud formálni. A gyermek szellemének alapvonásai sem könnyen változtathatók meg. A tanártól hivatása a tudáson és megfeszített munkán kívül nagy pedagógiai érzéket, lelkiismeretet, igen nagy türelmet és szorgalmat kíván. Még többet kívánnak a tanulók, a szülők és a közvélemény. Keilhacker Márton igen érdekes kísérletekről számol be *Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler* című munkájában. A tanulók, akiket a szerző belevont vizsgálataiba, beszámolnak arról, milyen tulajdonságokat kívánnak az eszményi tanártól. Nagyon helyesen állapítják meg, hogy melyek az értékes tulajdonságok, de igen kevés ember van ezen a világon olyan, akiben mindezek egyszerre megtalálhatók. Ezekből a kivételesen tökéletes lényekből nem lehetne ellátni az összes iskolákat tanárokkal, még ha történetesen valamennyien erre a pályára lépnének is.

Eddig azokról a vonásokról beszéltünk, amelyeket a hivatás, a foglalkozás alakít ki a tanárookban, amelyek tehát reájuk jellemzők és megkülönböztetik őket másoktól. Most a különféle tanártípusokat vizsgáljuk. Ezeket éppen azoknak a jegyeknek segítségével lehet megszerkeszteni, amelyekben a tanárok — a tipikus tanárok is — különböznek egymástól.

Itt is megtalálhatjuk többé-kevésbé mindazokat a típusokat, amelyeket a karakterológia ismer. Vannak szangvinikus, kolerikus, melankólikus és flegmatikus vérmérsékletűek. Megtalálható a schizothym és a cyklothym, a cselekvő, a passzív, az introvertált és az extravertált típus. Az intelligenciának különböző fokai és megnyilvánulási módjai, az eredetit alkotó vagy inkább csak befogadó tehetség változatai teszik itt is sokszínűvé a képet. A tanárok között is megtalálhatjuk azokat a típusokat, amelyeket a különféle értékek iránt való fogékonyság hoz létre: Spranger esztétikus, gazdasági, szociális, elméleti, hatalmi és valóságos típusait,

Mindezek a vonások az egyének eredeti tulajdonságai, amelyeknek megnyilvánulási módjai természetesen mások lesznek a tanárban, mint egyéb hivatást szolgálókban. Ezek az alapvető sajátságok a maguk módja szerint alakítják ki a tanár egyéniségét, vagy úgy is mondhatjuk, hogy a jellemnek erre az eredeti alakjára rajzolódnak rá azok a vonások, amelyeket a hivatás, a foglalkozás hoz létre.

Érdekes feladat volna részletesen megrajzolni, hogyan nyilvánulnak meg ezek az alapsajátságok a tanároknál. Megrajzolni például a szangvinikus tanár képét: élénk, előadásai rendszeresen érdekesek; hajlandó a vidámságra, de nem valami türelmes; könnyen heves indulatba jön, haragja azonban gyorsan elpárolog, kemény kijelentéseit nem szokták hasonlóan kemény tettek követni. A kolerikus már erősebb kezű, rendszeren szigorú, tud tekintélyt tartani, tehetséges, alapos, tanítványaitól is alapos munkát kíván. A melankólikusnak előadásai kissé egyhangúak, mindent részletesen megtárgyal; türelmes, de érzékeny; nem nagyon kedveli a tanulók jókedvének hangos kitöréseit. Jóakarátú, de ha egyesek ezzel visszaélnak, nem könnyen felejtí el. Nehezen változtatja meg véleményét, hajlandó a gyanakvásra. A flegmatikus lazán tartja a fegyelmet gyeplőjét kezében. Nem könnyű kihozni a sodrából, nem tartja érdemesnek valami nagy erőt kifejteni azért, hogy különösen jó eredményt érjen el. Hagyja a dolgokat menni a maguk útján. Jóindulatú, jólelkű, nem igen bánt senkit, de nem is sokat törődik senkivel. Hasonlóképpen meg lehetne rajzolni a kissé különc, zárkózott schizothym és a jóindulatú, megértő a valóság iránt nagy érzékkel bíró cyklothym tanárnak típusát is.

Mindezeknek részletes kifejtése helyett két olyan típusnak vázolását kíséreljük meg, amelyet éppen a nevelő és a növendék egymáshoz való viszonyának vizsgálatából nyerünk.

Az egyik típus a gyermekektől távolálló, a másik a hozzájuk közelálló tanár típusa. Az előbbinek lelki alkata egészen más, mint a gyermeké, az utóbbi ellenben sok tekintetben rokon vonásokat mutat a gyermekkel, van benne valami örök gyermeki és így könnyebben beleéli magát a gyermek lelki világába.

Ez a két típus természetesen nemcsak a tanárok között található meg, hanem az embereknek bármely csoportjában. A szülőknek saját gyermekükkel való kapcsolata is attól függ, hogy a szülőnek melyik típusnak lelki alkatához állanak közelebb. Vannak olyan apák és anyák, akik nagyon szeretik ugyan gyermeküket, de megérteni, gondolat- és érzésvilágába magukat beleélni nem tudják. A gyermek világa önkik idegen világ. Az ilyenek saját gyermekeik iránt lehetnek nagyon elfogultak, ösztönyszerű szeretetük kényeztetésig, bálványozásig fajulhat, de igazán nem ismerik őket, az idegen gyermekek pedig legtöbbször ellenszenvesek nekik.

Mint bármilyen emberi jellemvonásban, itt is nem két, egymással meréven szembenálló típust kapunk, hanem a kettő között fokozatos átmenet van.

A diáktól távolálló tanár rendesen komoly, néha rideg. A gyermeki derüre nem igen keletkezik visszhang a lelkében. Az elevenséget, jókedvet hajlandó fegyelmezetlenségnek minősíteni. Az ő felfogása szerint a minta a felnőtt ember, tehát annál eszményibb a tanuló, mentől közelebb áll lelki sajátágai-ban a felnőtthez. Az igazi gyermek tökéletlenebb lénynek tűnik fel előtte, a jellemző gyermeki sajátágok fogyatkozások az ő szemében. Mivel pedig a gyermek minden időben gyermek marad, könnyen megtörténhetik, hogy közötté és tanítványai között állandóan feszült, sőt ellenséges viszony alakul ki.

Az ilyen tanár néha kelleténél jobban hangsúlyozza a fölé- és alárendeltség viszonyát. Állandóan mint feljebbvaló, elüljáró jelenik meg tanítványai előtt. Merev engedelmességet követel, kisebb meggondolatlan cselekedetekben is könnyen tiszteletlenséget lát. Mivel távoláll tanítványaitól, nemcsak a gyermeket, hanem az egyéniséget sem könnyen érti meg bennük. Nehezen talál mentséget a hibákra, mert nem lát bele tanítványainak lelkébe. A külső fegyelmezettséget, a teljesítményt tekinti és bírálja el. Igazságos, részrehajlatlan bíró, tekintélyt tud tartani, tanítványainak becsülését inkább meg tudja nyerni, mint bizalmát és ragaszkodó szeretetét.

Az ilyen tanár, ha elméleti hajlandóságú, pontosan, kifogástalanul adja elő tantárgyát, de nem tud leereszkedni hallgatóságához. Nem tud a gyermekek nyelvén beszélni. Könnyen száraz, unalmas lesz. Többen közülük érdeklődnek a pedagógia legújabb eszméi, a módszertan kérdései iránt. Az előírt utasításokat lelkiismeretesen követik. Mindez azonban üres formalizmussá válik bennük. Némelyikük valóságos iskolapéldája annak, hogyan lehet az összes pedagógiai és didaktikai szabályok pontos megtartásával rosszul nevelni és tanítani. Minden órájuk beillene mintatanításnak, a szakpedagógus nem tudna semmi gáncsolnivalót találni bennük, de viszont nem történik más, mint hogy a felhúzott didaktikai óramű kifogástalan pontossággal jár le.

Ha az ilyen tanár erős akaratú (a Spranger-féle *Macht-mensch*) és a külső sikerre is nagy gondja van, szigorú fegyelemben tartja osztályát és tantárgyaiból nagyon jó eredményt ér el. Ez a tanár a felsőbb tanügyi hatóságok előtt kedvező színben tűnhetik föl. Mikor meglátogatják az óráját, mindent a legnagyszerűbb rendben találnak. Csend, fegyelem uralkodik, a füzetek tiszták, gondosak. A diákok feltűnően sokat tudnak. De ha a dolgok mögé nézünk, megállapíthatjuk, hogy a többi tárgyakból talán éppen azért nem tud az osztály kellő eredményt elérni, mert ez az erélyes és buzgó tanár túlságosan kizsarolja őket. Főképen csak „őneki” tanulnak, mert a többi tanáraiktól nem félnek ennyire. Hasonlóképen más órákon azért nem olyan fegyel-

mezettek, mert ezeken az órákon a szigorú fegyelemtől kifáradtak és valahol csak ki kell élniök a bennük feszülő energiát.

Ha pedig az iskolán túli eredményt nézzük, ez sokszor nem több annál a megkönnyebbült sóhajnál, amely az iskola elvégzése után feltör a nagy nyomás alól felszabadult diákok kebléből. Vagy ha van további, maradandóbb eredmény, még rosszabb: a tanulók megszokták az erős kényszert, enélkül nem tudnak fegyelemben élni és dolgozni, kiveszett belőlük a kezdeményezés és a lendület, elfakult egyéniségüknek színezete.

Ha az ilyen tanár nagyobb mértékben önző, hajlandó a tanulók elbírálásában csak azt venni figyelembe, ami személyével és tantárgyával összefügg. Ha más tanároknak súlyosabb kifogásuk van valamelyik tanuló ellen, közömbös hangon megjegyzi: az én órámon kifogástalanul viselkedik. Jaj azonban annak, aki az ő előadását meg meri zavarni!

A másik típusnak, a gyermekhez közelálló tanárnak lelkében van valami örök gyermeki. Rendesen derűsebb hangulatú, könnyen visszhangra talál lelkében a diákok jókedve. A gyermek és a felnőtt ember lelki világának összehasonlításában sok mozzanat tudattalanul vagy talán néha tudatosan a gyermek javára billenti benne a mérleget. Valahogy megérzi, hogy a gyermek lelki frissességében, a külvilág felé forduló érdeknélküli érdeklődésében, egészséges ösztöneiben, természetes vidámságában és az életnek sok értelmetlen, terhes konvenciójától való mentességében olyan értékek vannak, amelyekben idővel lasankint mind szegényebbek leszünk.

Lelkének a gyermek lelkével való összehangoltsága okozza, hogy szívesen van gyermekek között, érdeklődéssel hallgatja naiv megnyilatkozásait. Néha rajtakapja magát, hogy legbensőbb énje még olyankor is a gyermek pártján van, mikor hivatalból összeráncolt homlokkal és dörgő hangon kell valami ártatlanabb csínytevést megrovásban részesítenie. Van érzéke a humor iránt, tudja élvezni az iskolában minduntalan jelentkező komikumot.

Ez a közelállás a gyermeki lelkülethez természeti adottság, amely sokakban egész életükön át megmarad, sőt néha idővel fokozódik. Akárhányszor a fiatal tanárban sokkal inkább megvan a távolság pátosza, sokkal magasabbról néz le tanítványaira, mint az idősebb, akiben a pátosz helyét a megértés foglalta el.

A gyermek lelkébe való beleélés adománya nyilvánul meg abban is, hogy le tud ereszkedni, tud alkalmazkodni észjárásukhoz, tud a nyelvükön beszélni. A legnehezebb dolgokat is világosan, könnyedén tudja megmagyarázni.

Ha elméleti hajlandóságú, érdeklődéssel figyeli a gyermek lelkének sajátosságait, alkalmas arra, hogy a gyermeklélektant megfigyelései alapján értékes anyaggal gazdagítsa.

Ha erős gyakorlati és szociális érzéke van, törődik diákjainak családi és anyagi viszonyaival. A diákjóléti, a szegényebb tanuló segélyezésére irányuló intézmények buzgó és értékes

munkást nyernek benne. Alkalmas az ifjúsági szervezetek — pl. a cserkészlet — vezetésére.

Tanítványainak bizalmát meg tudja nyerni és ezért az iskolai órákon kívül helyesen tudja őket irányítani. Kevésbé alkalmas azonban erre, ha a megértés nincsen összekapcsolva a kellő komolysággal és diszkrécióval, ha az érdeklődés felesleges kíváncsiszkodásba megy át, mert ilyenkor éppen ellenkezőleg, bizalmatlanság lesz az eredmény.

A most tárgyalt típus természetében rejlik, hogy nincs sok hajlana a külső formalizmusra és a bürokratizmusra. Néha bizony figyelmen kívül hagyja a nevelési és oktatási módszerek sokféle szabályait. De ha tehetséges és világos gondolkodású, az előbbi típussal ellentétben megmutatja, hogy a nevelésben és a tanításban a szabályoknál többet tesz a tanár egyénisége.

Ha nem elég erős akaratu, könnyen fegyelméletlenség lehet a „mindent megértés és mindent megbocsátás” eredménye. Ebbe a csoportba tartoznak azok a tanárok, akiknek puha szívét jól ismerő diákok nem tanulják meg a tantárgyait, hanem ehelyett néhány mesterségesen kisajtolt könnyecseppel vagy siránkozó hangon előadott mentegetődéssel iparkodnak eredményt elérni. Ilyeneknél fordul elő, hogy sehogyan sem tudnak fegyelmet tartani, pusztá megjelenésük elegendő, hogy az osztályban hangos vidámság kíséretében minden rend fölbomoljon.

Meghatóan festi egy ilyen tanár tragédiáját Hoffmann Hans *Erfüllte Pflicht* című novellájában (Das Gymnasium zu Stolpenburg. Berlin, 1891.). Az öreg Köber nem tud fegyelmet tartani. Igazgatója és tanártársai elismerik, hogy egyébként kiváló ember, de óráin az osztályban minden rend fölborul. Mikor nyugalmába megy, egy kisebb községbe költözik. Az iskola, a gyermekek iránt való érdeklődése megmarad. Bámulva látja, hogy az ottani tanító — különben nagyon egyszerű, nem valami tehetséges ember — milyen kitűnően tudja fegyelmezni tanítványait. Midőn ez a tanító megbetegszik, Köber elvállalja a helyettesítését. A fegyelem azonnal felbomlik, a tanulók éppúgy viselkednek vele szemben, mint régebben benn a városban. Köber fölteszi magában, hogy azért mégis csak rendet teremt. Ebben a reménytelen küzdelemben idegei tönkremennek, nagybeteg lesz. Egy reggel már halálraváltan megy az iskolába. Arca kísértetiesen sápadt. A kis nebulók megérzik, hogy a belépő mögött ott leselkedik a halál. Néma csendben, mozdulatlanul ülnek helyükön. Köber néhány percig mereven néz reájuk, majd holtan hanyatlik el a katedrán. Utolsó perceiben mégis elérte azt, amire egész életében törekedett: fenntartotta a rendet az osztályban.

Az a tanár, aki lelki szerkezeténél fogva közeláll a gyermekek lelkéhez, sokkal inkább észreveszi bennük az egyéni különbségeket, mint az, aki nagy távolságból hűvös tárgyilagossággal tekint le reájuk. Az egyéniség megismerésének, az egyéni értékek becslésének a nevelés szempontjából igen nagy jelentősége lehet. Az ilyen tanár nem akarja összes növendékeit egyformává

faragni, nem saját egyéniségének bélyegét nyomja rájuk, hanem mindegyikben azt fejleszti ki, amire hajlandósága, képessége van, a nevelés eredménye tehát a gyermekek egyéniségének kiteljesülése lesz.

Van azonban ennek a lelki közelségnek veszélye is, ha a tanár emellett nem tud feladatának igazi magaslatára emelkedni. Az egyéni különbözőségek éles meglátása és értékelése mellett egészen természetes, hogy a tanár szeretetének foka nagyon különböző lesz tanítványai iránt. Ez még nem volna baj, de könnyen megtörténhetik, hogy érzelmei már a tárgyilagosságra rovasára is érvényesülnek.

A fentebbi két típusnak vizsgálatából láthatjuk, hogy mindkettőnek számos alfaja lehetséges. Általában a tanári pályára hivatottabb, alkalmasabb az, aki lelki alkatában közelebb áll a gyermekhez. Ez azonban még nem elégséges. Sok minden más tulajdonság, képesség is szükséges ahhoz, hogy valaki jó tanár lehessen. Erős akarat, önuralom, következetesség, higgadság, kitartás, türelem, tiszta, világos gondolkodás stb.

A karakterológia tanulságait nagyon jól lehetne alkalmazni a nevelés, különösen pedig a tanárképzés terén. Két fontos teendő van ezen a téren. Az egyik a tanári pályára készülőknek kiválogatása. Megfelelő karaktervizsgálattal kellene eldönteni, vajjon kik alkalmasak közülük a nevelésre és az oktatásra. Azokat, akikben a kellő tulajdonságok, képességek nincsenek meg, akiknek lelki alkata nem felel meg ennek a hivatásnak, még idejében, felsőbb tanulmányaiknak megkezdése előtt más pályára kellene irányítani.

A tanárképzéssel, helyesebben a tanári hivatásra való neveléssel pedig azokat a vonásokat kellene kifejlesztetni, amelyek különösen kívánatosak a leendő tanárban. Nemcsak pedagógiai ismeretek közlésére van szükség, hanem annak a lelkiségnek kialakítására, amely alkalmassá teszi a tanárt a gyermekek nevelésére.

BOGNÁR CECIL.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Nyelvtanítás és nyelvtanulás.

Vallomások sub specie aeternitatis.

Az élő idegen nyelvek tanításának és tanulásának ügye egy önmagát szüntelenül marcangoló, másokat zaklató Ahasvérként bolyong évszázadokon és világrészeken keresztül, anélkül, hogy nyugvóponthoz érne. Örök probléma ez, amely közvetve vagy közvetlenül mindenkit mindig érdekel és foglalkoztat: mióta nyelvek vannak, tengeri kígyóként kíséri és kísérti az emberiséget. Egy egész nagy várost magábanfoglaló könyvtárban alig férne el mindaz, amit hivatottak és hivatatlanok a nyelvek tanításáról

